

IX PREDAVANJE

- **XVII LEKCIJA**
- **ISTORIOGRAFIJA XVII – XVIII VIJEKA**
ERUDICIJA I PROSVETITELJSTVO

ERUDICIJA I PROSVETITELJSTVO

- Tek od XVII vijeka počinje se ulaziti u kritiku izvora. Za tako nešto je bilo potrebno znanje (*eruditio*), te istoriografi tog novog pravca više nijesu samo prikupljači i sabirači starina, nego eruditi koji se bave kritikom izvora. U početku su to bili crkveni redovi (beneditinci i isusovci) kojima se stavljaju na raspolaganje dokumenta iz crkvenih, gradskih i velikaških arhiva. Oni objavljuju prve edicije dokumenata i izgrađuju pravila nekih erudicijskih disciplina, odnosno pomoćnih istorijskih nauka, poput **diplomatike, paleografije ili hronologije**.

Žan Mabijon (1603-1707)

- **se smatra osnivačem diplomatike**, jer je pojava njegovog djela (1681) **De re diplomatica** utemeljila diplomatiku (pomoćna historijska nauka koja se bavi analizom akata i povelja). *Mabijon* je definisao metode kojom se može utvrditi da li je neki izvor original ili falsifikat, da li je autentičan i uopšte definiše elemente spoljne kritike izvora, u ovom slučaju povelja i akata.

Žan Mabijon (1603-1707) **OSNIVAČ DIPLOMATIKE**

Žan Boland (1596- 1665)

- objavljuje (prve dvije knjige su se pojavile 1643) ediciju **Acta Sanctorum** (*Djela svetaca*) s namjerom da životopise svetaca oslobodi legendi kritičkom analizom starih tekstova i izvora

Šarl Dufresne Dikanž (1610-1688) najvažniji

koji je 1678. godine izdao svoje kapitalno djelo ***Rječnik pisaca srednjega i kasnoga latiniteta (Glossarium ad scriptores mediae et infime Latinitatis)***, odnosno vrstu priručnika srednjovjekovne latinštine bez kojeg je i danas teško zamisliti studije srednjega vijeka.

Šarl Dufresne Dikanž (1610-1688)

739

GLOSSAE

pro Monasterio Hirsaugiensi apud Trithemium: *Unus aureus, quem Byzantium dicimus, singulis annis — persolvatur.* Charta Henrici Imp. an. 1107. in Metropoli Salisburgensi tom. 3. pag. 310. *Unus aureus, quem Byzantium dicimus.* Philippus Mouskes in Philippo Aug.

Fu sa raençons aramie,

Et de Besans & d'Estrelins,

Et de Mansois & d'Angevins.

Vide V. Cl. Jacob. Petikum post Pœnitentiale Theodoti p. 68.

Byzantei, Byzanti, apud Petrum Damian. lib. 5. Epist. 13. Tudebodem lib. 4. pag. 790. 793. & Ordericum Vitalem p. 736. 740. 751. 760. 829. 830. *Bisanti aurei,* in Capitulari Radelchisi Princip. Beneventani c. 20. & 27. & apud alios passim. *Auri optimi Bezantii,* in Charta an. 915. apud Ughellum tom. 1. 853. 960.

Byzantii albi, seu argentei. Constitutionis Odonis Legati Apost. in Cypro an. 1248. cap. 4. *Quibus etiam volumus, in Nicosiensi Ecclesia 40. & in aliis 25. byzantios albos, — exhiberi.* In Charta an. 1399. in in-

Lodoviko Antonio Muratori **1695-1750)**

- Italijan (takođe u svom djelu ***Antikviteti*** koristi kritički metod u publikovanju izvora.

POČECI :OBJAVLJIVANJE IZVORA

- Proces intenzivnog objavljivanja izvora teče u tri pravca: **istoriografski izvori, istorija crkve i državne isprave**. Edicija *Byzantinae historiae scriptores* pokrenuta 1648. već 1711. imaće 47 tomova. Na sve strane učenjaci satavljaju zbirke nacionalnih, regionalnih istorija. Objavljuju se (1693) prva dokumenta o odnosima među državama od strane *Lajbnica*, najvećeg uma svoga doba, pod naslovom *Codex juris gentium diplomaticus*.

Ivan Lučić (1604- 1679)

- **Eruditima** je pripadao i trogiraniin čije je djelo ***De Regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*** objavljeno u Amsterdamu 1666. a potom doručeno 1668. Pored ovog za šire područje Balkana poseban značaj imaju izvori objavljeni u *Illiricum sacrum* , odnosno izvori o biskupijama na području rimskoga Ilirika .

Ivan Lučić (1604- 1679)

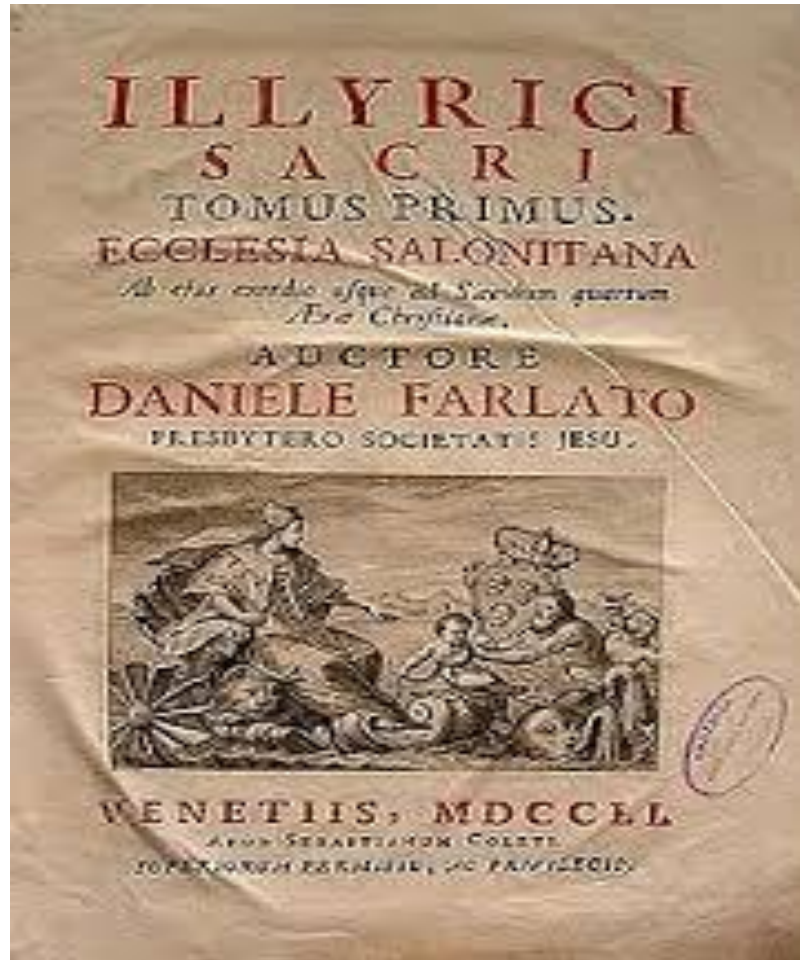

LUČIĆ IVAN

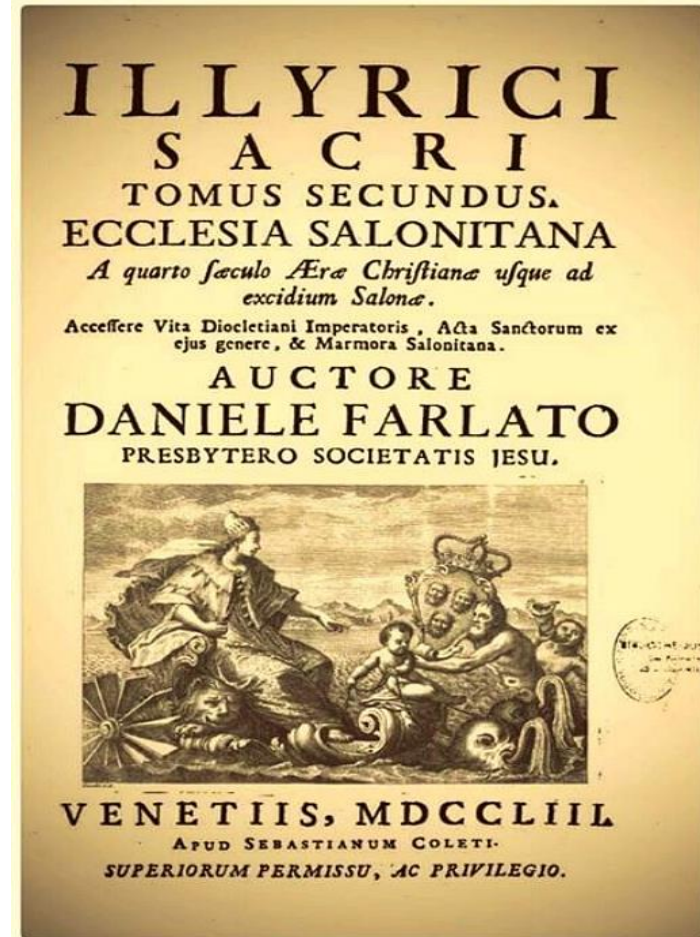
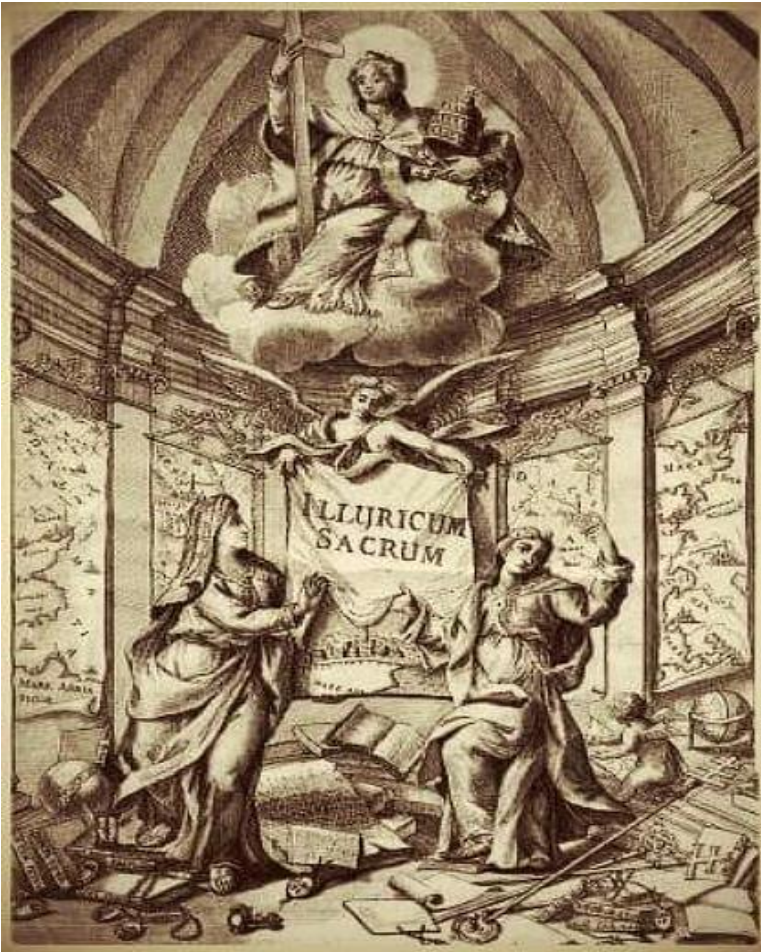
ILLIRICUM SACRUM

- Ovo djelo je započeo i osmislio jezuita **Filip Rićeputi** (1667-1742), nastavio saradnik **Daniel Farlati** (1690- 1773) a završio **Jakop Koletić** (1734-1827). Prvi tom edicije se pojavio u Veneciji 1751 (*Rićeputi*), II- IV (1753, 1765, 1769- Farlati), V (1775-Koletić pod *Farlatijevim* imenom), VI , VII i VIII (1800, 1817, 1819- *Koletić*). Ovo djelo u osam tomova ima poseban značaj i za istoriju Crne Gore. U tom smislu posebno je značajan sedmi tom (***Farlati D. - Colletić J., Illirici sacri, tomus septimus, Ecclesia Diocletana Antibarensis, Durachensis et Sirmiensis, Venetis, 1817***)

ILLYRICUM SACRUM

ILLIRICUM SACRUM

PROSVJETITELJI I DOBA PROSVJETELJSTVA

- Uvjerenje da su moguće društvene promjene i da se istorija počinje shvatati kao svjetski proces napretka koje se uočava od sredine XVIII vijeka dovodi do korjenitih promjena u istorijskoj svijesti i daje novi impuls historiografiji. **Potreba korišćenja sopstvenog razuma postaje osnovna premisa prosvjetitelja koji počinju kritiku autoriteta, ukazuju na potrebu prosvjećivanja ljudi, teže za oslobađanjem ljudi od dotadašnjih prisila, predrasuda, neznanja, netolerancije. Razum treba da bude mjerilo javnih i privatnih odnosa iz čega se javlja otpor svim naslijeđenim povlasticama.** Prosvjetiteljstvo kao pokret obrazovanoga građanstva utiče na ukidanje kmetstva, iz njega izrastaju francuska Deklaracija o pravima čovjeka i građanina, Ustav SAD, emancipacija Jevreja, širenje univerziteta i naučnih ustanova, i na različite načine utire put građanskom društvu. Ideal društva postaje samostalan *građanin* (citoyen) koji vođen razumom učestvuje u mijenjanju društva i stvara uslove za život u zajednici. Borba za spoznaju i istinu se doživljava kao proces u kojem je pored tolerancije, važna javna i kritička rasprava. Pojavom novina i povećanjem broja knjiga prosvjetiteljstvo kao reformski proces obuhvata sve sfere društva. Samim tim predmet njihovog interesovanja postaje i istorija, koja uz geografiju i prirodne nauke postaje važan osnov u sistemu obrazovanja usmjerenom kao osposobljavanju đaka za samostalno mišljenje.

PROSVJETELJI

- **Prosvjetitelji su stvorili osnov modernoj historijskoj nauci uvjerenjem da se prošlost može izučavati povezivanjem uzroka i posljedica, odnosno razlikovanjem sadašnjosti i budućnosti od prošlosti.** Odnosno, uglavnom se napušta mišljenje o ponavljanju historijskih pojava ali dominira shvatanje **da sadašnjost i budućnost proizilaze iz prošlosti.** Javlja se nova **ideja kontinuiteta** koja uz postojeću kritiku izvora, i uz pomoć pomoćnih historijskih nauka omogućava temeljno ispitivanje historijskih činjenica.

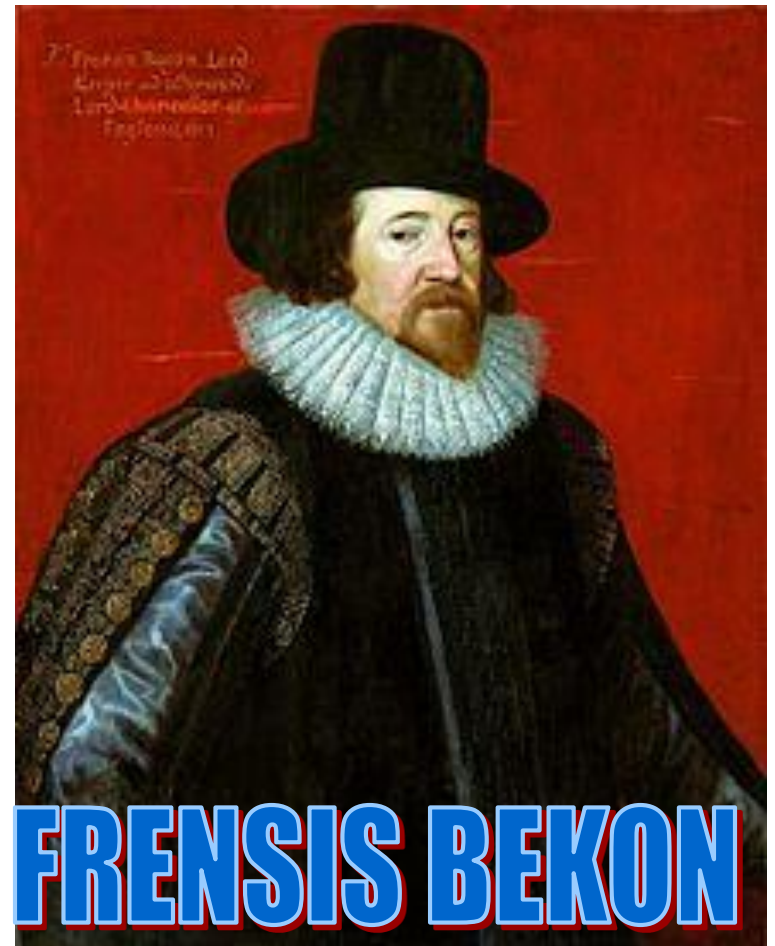
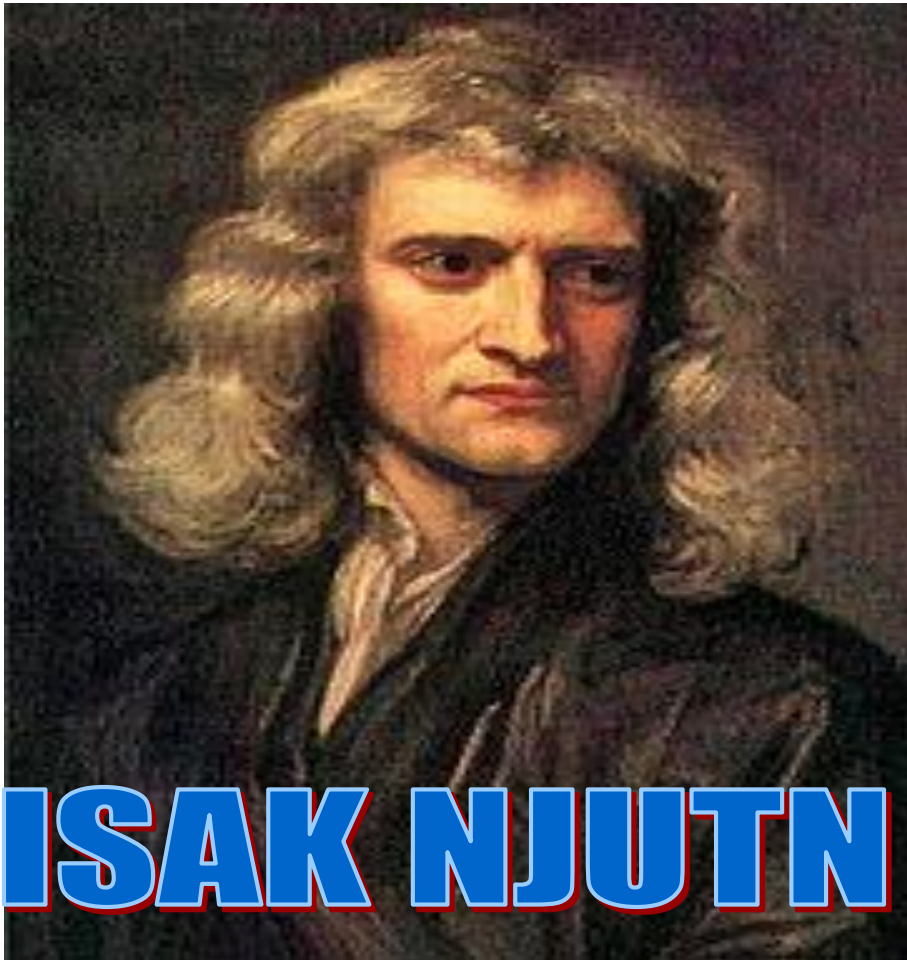
Rene Dekart (1596-1650),
FILOZOF RACIONALIZMA

Rene Dekart (1596-1650)

- Cjelokupna prosvjetiteljska historiografija je **počivala na racionalističkoj filozofiji**. U tom smislu je veliki uticaj imalo učenje filozofa ***Rene Dekarta*** (1596-1650) po kojem je Bog stvorio svijet u obliku materije i duha. Materija je data od Boga i nepromjenljiva, dok je za duh bitan razum. Budući da je razum dat od Boga, čovjek može otkriti prirodne zakone te stvoriti znanje koja će mu omogućiti vlast nad prirodom.

Isak Njutn (1642-1727)
Frensis Bekon (1561-1626)

NJUTN I BEKON

- Otkrićem zakona gravitacije od strane *Isaka Njutna* (1642-1727), **racionalizam dobija na zamahu, a pojava brojnih enciklopedija u XVII vijeku uvećava inventar znanja.** Mjesto istorije u enciklopedijskom rasporedu znanja određena je načelima sistematizacije koje je definisao *Frensis Bekon* (1561-1626) koji je istoriju svrstao uz filozofiju i poeziju, **te istorija tako postaje temelj za sva znanja.**

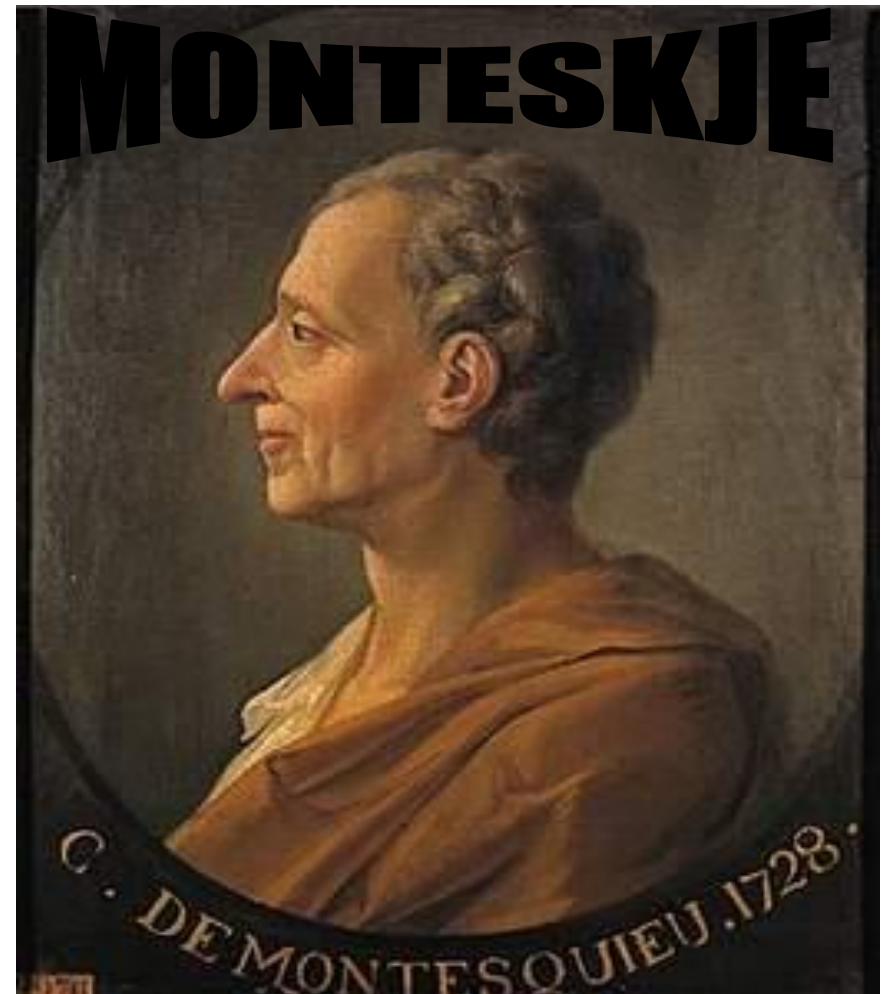
ŠTA JE TU NOVO?

- **Novi pojam *historia* obuhvata događaj i ljudsku djelatnost**, ali i subjektivno znanje o povijesnoj zbilji i pripovijedanje o njoj. Takvo shvatanje je omogućilo **pojavu *filozofije istorije***, jer racionalistički filozofi smatraju da postoje prirodni zakoni koji određuje povijesno kretanje. Filozofija istorije se na najopštiji način pita o putu kojim su prošla ljudska društva

Među francuskim prosvjetiteljima najveći uticaj na razvoj historiografije su imali

Monteskje (1689- 1755) i

Volter (1694-1778).

VOLTER-Esej o običajima i duhu naroda

(1756, u konačnoj verziji 1769) je prvi pokušaj pisanja svjetske istorije.

- Volter je pak presudno uticao na razvoj prosvetiteljske historiografije. U člansku o *Istoriji* u V tomu *Francuske enciklopedije* (1765) **Volter je definisao način i metod pisanja o prošlosti.** Po njemu je historiografija utemeljena na istorijskim izvorima i ona mora potisnuti priče o čudnovatim i nevjerovatnim događajima koji proizilaze iz predstave a ne iz činjenica. On želi obratiti pažnju na ljudsko ponašanje, zakone, običaje, trgovinu, poljoprivredu i stanovništvo a za to su nužni tačni podaci. Njegovo najznačajnije istorijsko djelo ***Vijek Luja XIV***, objavljeno 1751, odnosno u konačnoj redakciji 1766. počinje konstatacijom da želi pokazati uspon ljudskoga duha a ne vladarovu djelatnost. **One ne pripovijeda o "junacima", već "slika" istoriju društva.** Obuhvata različita područja ljudskoga života i opisuje ih sistemom "ladica", odnosno posebnih cjelina međusobno nepovezanih (spoljna politika i rat, život na dvoru, unutrašnje prilike, duhovno stvaralaštvo...). **Za Voltera je napredak čovječanstva pod vođstvom prosvijećenih vladara i filozofa, te postizanje sreće cilj povijesti.**

MONTESKJE

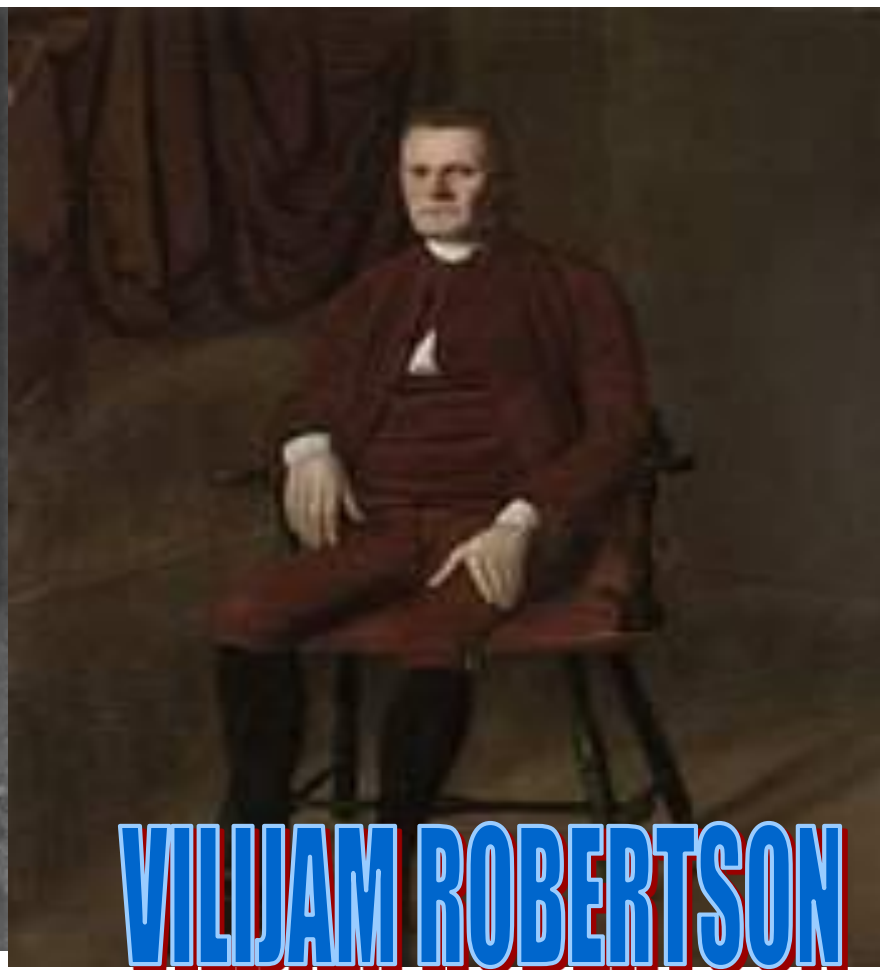
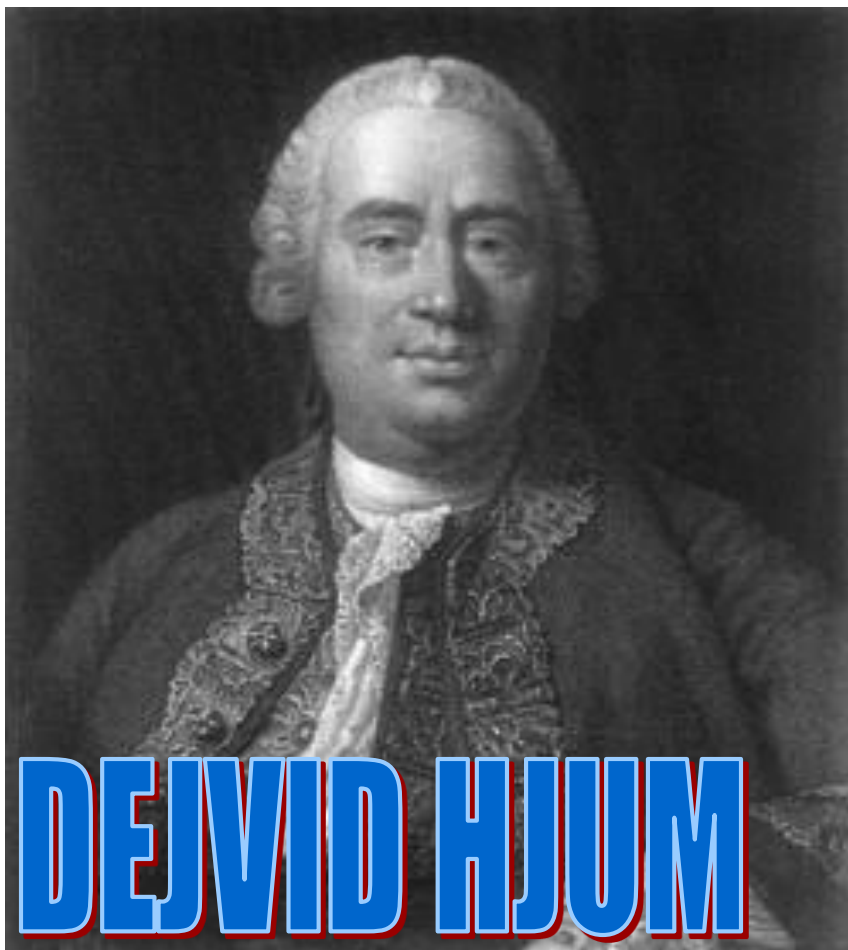
Baron de Montesquieu

MONTESKJE

- Monteskje kao **teoretičar ustavnog uređenja** na načelima ograničene kraljevske moći i diobe vlasti razmišlja o istoriji i zadacima istoričara u kontekstu povijesnih činjenica kao osnovu za zaključke o najboljim oblicima vlasti. Posebno u tom smislu se čini značajnim njegovo poznato djelo ***O duhu zakona*** (1748) nije samo traganje za smislom zakona, već i pokušaj istorijskog objašnjenja proučavanjem spletova uzročnosti iz kojih proizilazi raznolikost zakona.

Obično se tvrdi da su **škotski istoričari-filozofi** napravili najveći pomak
prema povezivanju kulturne istorije s kritikom izvora

ŠKOTSKI FILOZOFI

- Obično se tvrdi da su **škotski istoričari-filozofi** napravili najveći pomak prema povezivanju kulturne istorije s kritikom izvora. **Dejvid Hjuma** (1711-1777) je jedan od najpoznatijih škotskih prosvjetitelja. Njegovo djelo o istoriji Engleske od invazije Julija Cezara do 1688. je tipičan primjer u kojoj je istoričareva djelatnost ukorijenjena u moralnoj filozofiji. Djela **Vilijama Robertsona** (1721-1793) su imala veliki uticaj na evropske intelektualce. On istražuje izvore u britanskim i drugim evropskim bibliotekama, poput Hjuma proučava rast evropske civilizacije. Prosvjetiteljski istoričari se zanimaju prije svega za napredak čovječanstva koji je izražava u političkim ustanovama, religiji, trgovini, načinu života.

IZUZETAK-EDVARD GIBON

EDVARD GIBON

EDVARD GIBON

- **Odlikuju se kritičkim duhom, ali im tačno utvrđivanje pojedinih činjenica nije važno:** oni kao filozofi više pišu eseje nego naučne rasprave, rijetko daju informacije o korišćenoj građi, odabiraju činjenice na osnovu unaprijed odabranih teorija a ne na osnovu sadržaja i obavještenja izvora. Izuzetak u tom smislu su djela **Edvarda Gibona** (1737-1794) koji se služi obavijestima iz izvora i literature, prezentira dokumentaciju, čime se prvi put dobija prilika provjere historičara i njegovih stavova. Njegovo poznato djelo *Istorija propadanja i pada Rimskoga carstva* (u šest tomova 1776, 1781, 1788) služi se rezultatima filologa i erudita kako bi odgovorio na pitanje ašto je nestala antička kultura. Pokazuje smisao za povijesni kontinuitet (djelo obuhvata period od II v. p.n.e do 1453) i prvi obrađuje pitanje postanka i razvoja hrišćanstva kao historijske pojave. Za njega je Rimsko carstvo veličanstven spomenik ljudskoga genija koje propada u bezumlju srednjega vijeka. Ovo je ujedno bilo i prvo djelo naučne historije koje je postalo *besteler*, prevashodno zbog velike književne vrijednosti.

NJEMAČKI PROSVJETITELJI

JOHAN KRISTOF GATER

1727-1788

AUGUST LUDVIG ŠLECER

1735-1809

NJEMAČKI PROSVJETITELJI

PRVE ISTORIJE SVIJETA

- U cjelini vidljiv susret filozofije i historije u prosvjetiteljstvu, izoštrava kritički duh historije. Širi se znatiželja historičara (između 1736. i 1765. se pojavljuju i prve historije svijeta kada Englezi **Gatri** i **Grej** sastavljaju **Universal History** u 38 svesaka, 1774. na univerzitetu u Getingenu **Hajne, Šlecer i Gater** objavljuju **Allgemeine Weltgeschichte**, 1741. Volter počinje piše svoj čuveni **Esej o običajima i duhu naroda**). Međutim, **susretanje historije i filozofije je imala i negativne implikacije, jer je filozofija značajno izopačila historiografiju misleći da proširuje njene saznanje vidike, kritički duh se često pretvarao u puku kritiku, a univerzalizam u zloupotrebu povjerenja. Jer, ako se svjetska historija svede na historiju napretka ljudskoga duha, postaje elitistička.**

"GOSPODARI" ZNANJA

- U cjelini XVII i XVIII vijek su bili skloni historiji. U Francuskoj je tog vremena 1/6 ukupne književne proizvodnje otpadala na historiju, u Njemačkoj je dostizao 1/5 između 1769-1771. Pažnju historičara zaokupljivala su četiri glavna područja:
 - 1. *neposredna historija (memoari i dnevnici)*;
 - 2. *historija država predočena kroz historiju vladara*;
 - 3. *Istorija Rima*;
 - 4. *tzv. Egzotična historija (historija naroda Dalekog istoka i Amerike, kao i historija porijekla evropskih država)*